

Sygn. akt I CSK 756/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 listopada 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzczuk

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa T. H.
przeciwko Fundacji "R." w W.
o ustalenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 27 listopada 2020 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 29 maja 2018 r., sygn. akt VII AGa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powód T. H. wniósł o stwierdzenie nieważności uchwały nr 1 Rady Programowej Fundacji R. z dnia 11 maja 2015 r., której przedmiotem była zmiana treści Statutu Fundacji, polegająca na poszerzeniu jej celu o działania na rzecz

osób cierpiących na choroby przewlekłe oraz wprowadzenie innych zasad powoływania członków Rady Programowej.

Wyrokiem z dnia 12 października 2016 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo, a Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 29 maja 2018 r. oddalił apelację powoda.

Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia, uzupełniona przez Sąd drugiej instancji, obejmuje następujące ustalenia. Powód i jego żona I. J. H. oświadczeniem z dnia 5 grudnia 2005 r. ustanowili fundację pod nazwą „R.”. Fundacja została wpisana do Krajowego Rejestru Sądowego w dniu 12 stycznia 2006 r. pod nr (...). W akcie powołania Fundacji, powtórzonym w § 4 statutu, stwierdzono, że jej celem jest „wspieranie dzieci (osób), które urodziły się z rozszczepem lub inną, możliwą do korygowania dzięki osiągnięciom nowoczesnej chirurgii plastycznej i rekonstrukcyjnej, wadą czy też zaburzeniem rozwojowym twarzy, bez względu na miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne i status majątkowy, zgodnie z ideą niesienia choremu nadziei na normalne życie”. Organami Fundacji były Zarząd i Rada Programowa. Z treści statutu w pierwotnym brzmieniu wynikało, że członków składu pierwszej Rady Programowej miał powoływać i odwoływać fundator na trzyletnią wspólną kadencję (§ 10 ust. 6), jej kadencja upływała z chwilą zakończenia posiedzenia Rady Programowej w sprawie zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego fundacji oraz rocznego sprawozdania zarządu z działalności fundacji w ostatnim pełnym roku kadencji zarządu, a także w sprawie udzielenia członkom zarządu absolutorium za ten okres (§ 10 ust. 8). Pierwszą Radę Programową, jej przewodniczącego i wiceprzewodniczącego oraz pierwszy skład Zarządu powoływał fundator. Fundator mógł zostać członkiem Rady Programowej, na zasadach określonych w § 10 statutu, po upływie pięciu lat od dnia rejestracji fundacji. Kompetencja zmiany statutu przysługiwała Radzie Programowej (§ 23). Postanowiono, że uprawnienia fundatora wobec fundacji określa statut, wszelkie jego uprawnienia wygasają po upływie pięciu lat od zarejestrowania fundacji (§ 24). Zmiany statutu, wprowadzone uchwałą Rady Programowej z dnia 28 lipca 2010 r. częściowo odmiennie określiły cele fundacji wskazując, że obejmują one wspieranie osób, które urodziły się z rozszczepem lub inną, możliwą do korygowania dzięki osiągnięciom nowoczesnej chirurgii

plastycznej i rekonstrukcyjnej wadą wrodzoną, u których na skutek choroby lub innych zdarzeń losowych powstały zaburzenia rozwojowe (§ 24). Postanowiono, że Rada Programowa liczy 3 osoby, na pierwszą kadencję jej członków powołuje i odwołuje fundator, na kolejne po jednej osobie I. H., M. Z. J. oraz przewodniczący ostatniej Rady (§ 10). Oświadczenie o powołaniu powinno być złożone przed upływem kadencji, a jego brak oznaczał nieskorzystanie z uprawnienia i skutkowało przejściem na inne oznaczone podmioty. Kadencja miała trwać trzy lata, wykreślono określenie „wspólna”, dopuszczono wybór uzupełniający w wypadku wygaśnięcia mandatu przed jej upływem. Kompetencje Rady Programowej poszerzono o zmianę statutu Fundacji (§ 12 ust. 1 pkt I), a Zarządu odpowiednio o występowanie z wnioskiem w sprawie zmian w statucie (§ 15 ust. 2 pkt h). Zaskarżona uchwała z dnia 11 maja 2015 r. wprowadziła kolejną trzecią zmianę statutu obejmującą poszerzenie celu fundacji o wspieranie osób cierpiących na choroby przewlekłe (§ 4) oraz nowe zasady powoływania członków Rady Programowej. Postanowiono, że członków kolejnych rad programowych powołują członkowie ostatniej (ustępującej) Rady Programowej po jednej osobie na kadencję, składając odpowiednie oświadczenie w terminie nie wcześniejszym niż 90 dni i nie późniejszym niż 15 dni przed upływem kadencji, niezłożenie go oznaczało przejście uprawnienia na inne podmioty. Statut we wszystkich wersjach określał, że zmiana statutu nie może naruszać w istotny sposób celów realizowanych przez fundację (§ 23 ust.1).

W 2014 r. między fundatorami i członkami organów Fundacji doszło do konfliktu. Oświadczeniem z dnia 11 września 2014 r., złożonym w formie aktu notarialnego, I. J. H. stwierdziła, że wykonując swoje osobiste uprawnienie wynikające z § 10 statutu (w obowiązującej wówczas wersji drugiej) powołała T. H. na członka Rady Programowej. Problem dotyczy daty zakończenia kadencji T. H. oraz wpływu na jej bieg zmiany statutu wynikającej z uchwały z dnia 11 maja 2015 r. Przyjęcie, że był to wybór uzupełniający oznaczałoby, że kończyłaby się ona 30 czerwca 2015 r., wybór samodzielny – 11 września 2017 r. Nowa kadencja rozpoczynała się w lipcu 2015 r., a powołanie T. H. nie byłoby skuteczne, wobec zmiany statutu odmiennie określającej krąg osób, uprawnionych do powołania członków kolejnych rad programowych. W oparciu o tę zmianę powołano do Rady

Programowej trzy inne osoby. Sąd Apelacyjny uznał, że brak podstaw do uznania oświadczenia I. J. H. za powołanie „przed upływem kadencji”, gdyż istotny jest termin zakończenia, a skoro upłynąłby on w dniu 30 czerwca 2015 r. to wskazanie powoda z wyprzedzeniem czasowym, już w dniu 11 września 2014 r., oznacza powołanie „w trakcie kadencji”. Konsekwentnie przyjął, że powód nie jest członkiem Rady Programowej i nie ma legitymacji czynnej ani interesu prawnego dochodzenia ustalenia objętego żądaniem pozwu. Stwierdził, że nie może ich wywodzić z faktu ustanowienia fundacji gdyż, po uzyskaniu przez nią osobowości prawnej, ustawa nie przyznaje fundatorom żadnych kompetencji, a statut jednoznacznie wskazuje, że wszelkie uprawnienia fundatora wobec fundacji wygasają po upływie pięciu lat od jej zarejestrowania (§ 24). W ocenie Sądu nie została spełniona ponadto przesłanka wykazania twierdzenia o istnieniu danego stosunku prawnego lub prawa. Zmiana celu lub statutu fundacji, co do zasady dopuszczalna (art. 5 ust. 1 zd. 2 ustawy o fundacjach), powinna pozostawać w zgodzie z pierwotną wolą fundatora, z wyłączeniami przewidzianymi w art. 3 ust. 2 ustawy. Inne postanowienia aktu fundacyjnego, jako czynności prawnej, mogą być modyfikowane poprzez wykładnię oświadczeń woli fundatora dokonaną w oparciu o dyrektywy wskazane w art. 65 § 1 k.c. Z tych przyczyn Sąd ocenił, że zmiana nazwy fundacji oraz zasad prowadzenia przez nią działalności gospodarczej była dopuszczalna.

Powód wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w całości. Wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania powołał obie podstawy kasacyjne (art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.). W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego wskazał na: bezpodstawną odmowę zastosowania art. 189 k.p.c. w zw. z art. 3 ust. 2 ustawy o fundacjach na skutek błędnej oceny przesłanki interesu prawnego oraz przyjęcia braku legitymacji powoda, pomimo stwierdzenia, że niedopuszczalna jest zmiana statutu fundacji w zakresie wskazanym w art. 3 ust. 2 ustawy, błędne zastosowanie § 24 ust. 3 statutu Fundacji R. skutkujące przyjęciem braku legitymacji czynnej powoda zamiast art. 189 k.p.c. w zw. z art. 3 ust. 2 ustawy o fundacjach, niewłaściwe zastosowanie art. 189 k.p.c. poprzez przyjęcie braku legitymacji czynnej powoda jako członka Rady Programowej, uchybienie zasadom wykładni wskazanym w art. 65 § 2 k.p.c. poprzez dokonanie interpretacji oświadczenia woli I.H. w przedmiocie

powołania T. H. pomijającej jej zamiar powołania członka Rady Programowej na kolejną nową kadencję, błędną wykładnię § 10 pkt 6 b statutu w wersji obowiązującej po zmianie 28 lipca 2010 r. poprzez uznanie, że oświadczenie I. H. z dnia 14 września 2014 r. dotyczyło powołania członka Rady Programowej „w trakcie kadencji”, a nie „przed upływem kadencji”, niewłaściwe zastosowanie § 23 ust. 2 w zw. z § 10 pkt 6 b statutu w brzmieniu po zmianie z dnia 11 maja 2015 r. do oceny skutków prawnych oświadczenia woli złożonego przed jej wejściem w życie. Skarga powołała jako naruszone przepisy postępowania: art. 378 § 1 w zw. z art. 386 § 4 k.p.c. poprzez brak merytorycznego orzeczenia o roszczeniu pozwu na skutek nieuwzględnienia zarzutu apelacji o nierozpoznanie istoty sprawy przez Sąd pierwszej instancji, art. 378 § 1 w zw. z art. 217 § 1 i art. 227 k.p.c. poprzez nieuwzględnienie zarzutu apelacji dotyczącego oddalenia wniosków dowodowych przez Sąd pierwszej instancji i zaniechanie wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy, art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 378 § 1 k.p.c. poprzez niezrozumiałe uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w zakresie wykładni oświadczenia I. H. z dnia 11 września 2014 r., nie wyjaśnienie istotnych okoliczności sprawy, brak oceny ustalonych faktów w aspekcie zasadności roszczenia i nie odniesienie się do zarzutów apelacji w tym zakresie.

Sąd Najwyższy zważył:

Fundacja jest osobą prawną, której powstanie, ustrój i ustanie określają właściwe przepisy (art. 35 k.c.), w szczególności ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (jedn. tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1491). Dla jej utworzenia wymagane jest złożenie przez fundatora oświadczenia o ustanowieniu fundacji w formie aktu notarialnego, poza wypadkiem ustanowienia w testamencie, uchwalenie statutu fundacji oraz wpis do właściwego rejestru. Akt fundacyjny nie tworzy zatem fundacji, tylko jest jedną z przesłanek jej utworzenia. Zarówno taki akt jak i statut są oświadczeniami woli o cechach jednostronnej czynności prawnej o zróżnicowanych funkcjach, w pierwszym wypadku polegającej na powołaniu fundacji, w drugim - określeniu jej organizacji i sposobu działania (por. uzasadnienia uchwał Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2006 r., III CZP 114/06, OSNC 2007, nr 7-8, poz. 109, z dnia 12 kwietnia 2007 r., III CZP 26/07, OSNC 2008, nr 3, poz. 32). Oświadczenie o ustanowieniu fundacji, obok uzewnętrznienia woli jej utworzenia,

zawiera przedmiotowo istotne postanowienia dotyczące jej celu oraz składników majątkowych przeznaczonych na jego realizację (art. 3 ust. 2 ustawy o fundacjach, dalej jako: „u.f.” lub „ustawa”). Od chwili dokonania wpisu fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego akt fundacyjny nie może być zmieniony, a zmiany statutu są dopuszczalne w ograniczonym zakresie. W orzecznictwie przyjęto, że zmiany statutu mogą nastąpić w zakresie innych wymagań jak określone w art. 3 ust. 2 ustawy i muszą być zgodne z oświadczeniem o ustanowieniu fundacji, które podlega wykładni w oparciu o przepisy dotyczące czynności prawnych, w tym zwłaszcza art. 56, art. 58 i art. 65 k.c. (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2007 r., III CZP 26/07). W zasadzie jednolicie przyjęto, że uprawnienia fundatora mają charakter praw osobowych i są niezbywalne, jakkolwiek cel fundacji i rodzaj uprawnień wyjątkowo mogą umożliwić ich przejście na następcę prawnego fundatora (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 1994 r., III CZP 48/94).

Fundacja podlega obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego i uzyskuje osobowość prawną z chwilą jego dokonania (art. 7u.f.). Zakres kognicji sądu rejestrowego w postępowaniu dotyczącym wpisu obejmuje ocenę, czy czynności prawne stanowiące podstawę wpisu zostały podjęte przez uprawnioną osobę lub organ, są ważne oraz czy cel i statut fundacji są zgodne z przepisami prawa (art. 9 ust. 1 i 2 u.f.). Przepisy te mają odpowiednie zastosowanie w postępowaniu dotyczącym wpisania następczych zmian jej statutu (art. 11 ust. 2 u.f.). Pozytywny wynik oceny, potwierdzony dokonaniem prawomocnego wpisu, poświadcza zatem legalność uchwalenia oraz zgodność z prawem każdego złożonego statutu.

Podkreślić należy, że fundacja z punktu widzenia podmiotowego nie jest osobą prawną typu korporacyjnego, w której funkcjonują członkowie o określonych uprawnieniach organizacyjno-prawnych oraz majątkowych (jak spółdzielnie, spółki). Uznaje się, że nie można jej sprowadzać do konstrukcji majątku jako „substratu” osoby prawnej, tylko osoby prawnej typu fundacyjnego. Rola fundatora kończy się po zarejestrowaniu fundacji i uzyskaniu przez nią osobowości prawnej. Od tego momentu fundacja jest niezależna, działa tylko na podstawie ustawy i statutu. Ustawa nie przewiduje dalszych uprawnień fundatora, z których mógłby wywodzić

podejmowanie czynności związanych z organizacją i działalnością fundacji, dopuszcza jednak ewentualne ich zastrzeżenie wprost w statucie. Brak w szczególności przepisów przyznających mu kompetencje zgłaszania wniosków w postępowaniach administracyjnych lub dochodzenia roszczeń przed sądem. Nie ma podstaw do przyjęcia, że jest ona zachowana w odniesieniu do szczególnego środka ochrony prawnej, jakim jest powództwo o ustalenie prawa lub stosunku prawnego (art.189 k.p.c.). Orzecznictwo jest zgodne co do tego, że interes prawny w rozumieniu tego przepisu oznacza potrzebę prawną, wynikającą z sytuacji prawnej w jakiej znajduje się powód, w szczególności celowości potwierdzenia wobec niepewności stosunku prawnego lub prawa, wynikającej z obecnego lub przewidywanego ich kwestionowania. Pojęcie to odnosi się do sytuacji prawnej lub korzyści prawnych i nie może być utożsamiane z roszczeniem. Można zatem przyjąć istnienie tak rozumianego interesu co do żądania ustalenia nieważności czynności prawnej wtedy, gdy chodzi o usunięcie przeszkody prawnej jak i wtedy, gdy celem jest pośrednie ustalenie istniejącego stosunku prawnego przez stwierdzenie jej ważności (lub nieważności). Legitymowana do dochodzenia ustalenia jest wówczas zarówno strona takiego stosunku jak i osoba, którą z jednym z tych podmiotów wiąże stosunek prawny, lub na której prawa i obowiązki może wpłynąć istnienie lub nieistnienie praw przysługujących innym podmiotom lub łączącego ich stosunku prawnego. Powództwo o ustalenie ma charakter celowy, stąd interes prawny powinien być rozumiany elastycznie, z uwzględnieniem szeroko pojętego dostępu do sądu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 1997r., II CKU 7/97, niepubl., z dnia 4 lutego 1999 r., II CKN 804/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 171, z dnia 27 stycznia 2004 r., II CK 387/02, niepubl., z dnia 30 października 2008 r., II CSK 233/08, niepubl., z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09, niepubl., z dnia 18 marca 2011 r., III CSK127/10, niepubl.). Uprawnienie reprezentowania fundacji i występowania w jej imieniu przysługuje wyłącznie zarządowi fundacji, który kieruje jej działalnością oraz reprezentuje ją na zewnątrz (art. 10 u.f.), stąd nie dysponują nim osoby będące piastunami tego, lub innego organu fundacji.

Nie oznacza to, że czynności organów fundacji oraz jej działalność nie podlega kontroli. Niezależnie od szeroko zakreślonej kognicji sądu rejestrowego

w postępowaniu dotyczącym wpisu fundacji (art. 9 ust. 1 i 2 u.f.) i wpisu następnych zmian jej statutu (art. 11 ust. 2 u.f.) ustawa o fundacjach przewiduje samodzielny system nadzoru sprawowanego przez ministra właściwego ze względu na zakres jego działania oraz cele fundacji oraz przez starostę, właściwego ze względu na siedzibę tej fundacji. I tak na wniosek właściwego ministra lub starosty sąd orzeka w postępowaniu nieprocesowym o zgodności działania fundacji z przepisami prawa i statutem oraz z celem, w jakim została ustanowiona (art. 12 ust. 1), w postępowaniu procesowym na podstawie pozwu właściwego ministra lub starosty o uchyleniu uchwały zarządu fundacji jako pozostającej w rażącej sprzeczności z jej celem albo z postanowieniami statutu lub z przepisami prawa (art. 13). Właściwy minister lub starosta uznając, że działanie zarządu fundacji w istotny sposób narusza przepisy prawa lub postanowienia jej statutu albo jest niezgodne z jej celem, może wyznaczyć odpowiedni termin do usunięcia tych uchybień w działalności zarządu albo może żądać dokonania w wyznaczonym terminie zmiany zarządu, a po bezskutecznym upływie określonego terminu albo w razie dalszego uporczywego działania zarządu w sposób niezgodny z prawem, statutem lub celem fundacji może wystąpić do sądu o zawieszenie zarządu i wyznaczenie zarządcy przymusowego (art. 14). Właściwy minister może również wstrzymać wykonanie lub uchylić uchwałę zarządu fundacji pozostającą w rażącej sprzeczności z jej celem albo z postanowieniami statutu fundacji lub z przepisami prawa (art. 16). Minister podejmuje czynności przewidziane w ustawie w formie decyzji, na które przysługuje skarga do Naczelnego Sądu Administracyjnego na zasadach i w trybie określonych w Kodeksie postępowania administracyjnego (art. 20). Zadania starosty, o których mowa w ustawie, są zadaniami z zakresu administracji rządowej (art. 15a ust. 2). Opisany system nadzorczy ma, wobec statusu i charakteru osobowości prawnej fundacji, charakter wyłączny. Konsekwentnie, wobec niedopuszczenia uprawnienia samodzielnego wszczynania przez fundatora i osoby będące piastunami organów fundacji postępowań sądowych i administracyjnych, przyjąć należy, że ich działania mogą polegać wyłącznie na zawiadamianiu właściwych organów o ewentualnych nieprawidłowościach i żądaniu wszczęcia takich postępowań w ramach kompetencji nadzorczych.

Z tych względów chybiona jest skarga kasacyjna, a powołane w niej podstawy kasacyjne naruszenia prawa materialnego i przepisów postępowania nie zostały wywiedzione. Ubocznie jedynie zauważyć należy, że prawo materialne w rozumieniu art. 398³ §1 pkt 1 k.p.c. obejmuje normy wynikające ze źródeł prawa wymienionych w art. 87 Konstytucji, art. 9 kodeksu pracy w zw. z art. 59 ust. 2 Konstytucji oraz części aktów prawa unijnego. Naruszenie postanowień statutu, będącego oświadczeniem woli, nie stanowi zatem uchybienia przepisom prawa materialnego (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 1997 r., III CKN 34/97, OSNC 1997, nr 6-7, poz. 94).

Powyższe przepisy uszły uwadze Sądu drugiej instancji, który oddalił powództwo w oparciu o merytoryczną ocenę żądania ustalenia nieważności uchwały Rady Programowej Fundacji. Zaskarżone orzeczenie, mimo błędnego uzasadnienia, odpowiada jednak prawu, stąd skarga kasacyjna podlega oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ *in fine* k.p.c.